

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 53 Yıl: 2017 Volume: 10 Issue: 53 Year: 2017
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175334107

KARŞILAŞTIRMALI DİL BİLİMİ BAĞLAMINDA ÇAĞDAŞ TÜRKİYE VE KAZAK TÜRKÇELERİNDEKİ EVREN, DÜNYA, GÖKYÜZÜ, HAVA OLAYLARIYLA İLGİLİ SÖZ VARLIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON BETWEEN VOCABULARIES ABOUT THE EVENTS IN UNIVERSE, EARTH, SKY AND WEATHER IN THE CONTEXT OF COMPARATIVE LINGUISTICS IN CONTEMPORARY TURKISH AND KAZAKH LANGUAGES

Elif Derya ÖZDEMİR*
Mustafa ARSLAN**

Öz

Bu araştırmanın amacı aynı dil ailesine mensup olan Türkçe ve Kazakçanın evren, dünya, gökyüzü ve hava olaylarıyla ilgili çağdaş söz varlıklarını ses, şekil ve semantik açıdan karşılaştırmaktır. Bu yolla bu iki dilin söz varlıklarındaki farklılıkları ve benzerlikleri açıkça ortaya koyarak bu iki dil arasında söz varlığı etkileşimine katkı sağlamak hedeflenmiştir. Karşılaştırmalı dilbilim, karşılaştırmalı analiz ve dil karşılaştırması olarak bilinen yöntem ses, şekil ve semantik açıdan dillerin söz varlıklarının karşılaştırılmasında kullanılmaktadır. Nitel araştırma kapsamında döküman analizi yöntemi ile veriler toplanmış, Excel programında tablolastırılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre ses değişimi görülen kelime sayısı 52, şekil değişikliğine uğrayan kelime sayısı 83, değişikliğe uğramayan sözcük sayısı ise 11 olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe ve Kazakça, Ses, Şekil ve Semantik, Karşılaştırmalı Dil Bilimi, Söz Varlığı, Evren-Dünya-Gökyüzü-Hava Olayları, Karşılaştırmalı Dil Bilimi.

Abstract

The aim of this research is to compare the contemporary vocabulary about universe, world, sky, weather events between Turkish and Kazakh languages, which belong to the same language family, in terms of phonetic, structure and semantics. In this way, it is aimed to contribute to the vocabulary interaction between these two languages by making clear the differences and similarities between the vocabularies of these two languages. The method known as comparative linguistics, comparative analysis and language comparison is used to compare vocabulary of languages in terms of sound, structure and semantics. Within the scope of qualitative research, data were collected by document analysis method and tabulated and analyzed in Excel program. According to the findings, the number of words with the sound change was 52, the number of words with the change in structure was 83 and the number of unchanged words was 11.

Keywords: Turkish and Kazakh Languages, Phonetic, Morpho and Semantics, Vocabulary, the Events in Universe-Earth-Sky-Weather, Comparative Linguistics.

1. GİRİŞ

Türk dili, asırlar boyunca farklı coğrafyalarda yaşamasına ve yaşadığı coğrafyadaki siyasi ve sosyal şartlara rağmen hep aynı kökten gelme özelliğini koruyup gelmiştir. Ancak bu yakınlık, Türk dilinin tüm lehçeleri arasında hatta aynı gruba giren lehçeler arasında bile aynı derecede değildir. Çünkü bu lehçeler arasında her ne kadar ortaklık, benzerlik varsa da bir o kadar farklılık da vardır (Alimova, 2011).

Türk dili ve lehçeleri üzerindeki araştırmalar dil incelemeleri ve karşılaştırmaları alanında toplanmakla birlikte bir bölümünde lehçelere ait edebî eserler üzerindeki dil ve üslup çalışmaları üzerine yoğunlaşmaktadır (Biray, 2003:281-307).

Türkoloji alanında karşılaştırmalı dil bilimi çalışmaları Radloff'un Avrasya Türkçeleri üzerine karşılaştırmalı betimlemeli ve karşılaştırmalı tarihsel gelişmelerinin belirlenmesi araştırmaları ile hem konfrontatif (Avrasya Türkçelerinin birbiriyle karşılaştırılarak incelenmesi), hem de kontrastif (Avrasya Türkçelerinin yabancı dillerle karşılaştırmalı olarak incelenmesi) düzlemlerinde, gerçek bir karşılaştırmalı Türkolojik çalışma doğrultusuna kavuşmuştur (Radloff, 1882; akt. Musaoğlu, 2004). Avrasya Türkçeleri üzerine

*Lecturer, Suleyman Demirel University.

**Assoc.Prof.Dr., International Black Sea University, Faculty of Education and Humanities, Department of Turkish Philology.

modern dilbilim yöntemleriyle yapılan dilbilgisi çalışmalarına ise 1970'li yıllardan beri rastlanmaktadır. Kazakça ve Türkçenin gerek çağdaş eğitiminde ve öğretiminde gerekse karşılaştırmalı olarak incelenmesinde söz konusu çalışmalar sınırlıdır (Musaoğlu, 2004).

Karşılaştırmalı dilbilim, karşılaştırma yönteminin kullanılması ile diller arasında ayrılan veya benzeyen kısımları ortaya çıkarmaya çalışan dilbilimdir (Yücel ve Erişek, 2003:30). Vardar (1998:137), Karşılaştırmalı Dilbilimi için Türkçede karşıtsal veya ayrımsal dilbilim gibi ifadeler kullanmıştır. Karşılaştırmalı dilbilimi teriminin İngilizcede yer alan contrastive linguistics kavramından geldiğini belirtmektedir. Karşılaştırmalı dilbiliminin asıl amacının iki veya ondan fazla dilin kendi aralarında karşılaştırılması, bunlar arasında bulunan ayrılıkları, karşıtlıkları ve benzer yönleri belirleyerek, bunları farklı farklı yönlerden ele alınması olduğunu ifade etmiştir. Sebüktekin (1990:15)'e göre karşılaştırmalı dilbilim, birden fazla dilin dizgesel açıdan karşılaştırılması aracılığı ile söz konusu dillerin tüm alanlarındaki benzerlikleri, farklılıkları ortaya koymaya çalışan bilim dalıdır.

Yurtbaşı (2017:497)'na göre, Sözcük bilim, dillerin söz varlıklarını yani sözcüklerini, kelime türetmek için kullanılan biçim birimlerini, bileşik sözcükleri, deyimleri, atasözleri, kalıplaşmış sözleri vb. incelemeye yönelmiş, söz konusu öğelerin menşelerini araştırdıktan sonra biçimsel ve anlamsal açılardan gelişimlerini tespit etmeye çalışan dilbiliminin bir dalıdır.

Türkçe ile Kazakça, doğuda Moğolistan'dan ve Çin içlerinden başlayarak batıda Arnavutluk'a kadar olan bölgede, ana dili bakımından çok geniş bir alanda kullanılan Türk diline ait iki lehçedirler. Türk lehçeleri içerisinde yer alan Kıpçak (kuzey-batı) grubuna giren Kazakça ile Oğuz (güney-batı) grubuna giren Türkiye Türkçesi arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bilindiği üzere Oğuz boyları 10. asırdan önceki dönemlerde Seyhun ırmağının kuzeyinde kalan bozkırlarda, günümüz Kazakistan topraklarında, Kıpçak uruklarıyla birlikte hayat sürmüşlerdir. Bu yakınlık iki dil arasında çok fazla olmayan farklılıklara neden olmuştur (Tamir, 2003:321).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Kazakça ve Türkçe söz varlığı ile ilgili mevcut durumu, olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bu çalışmada, tespit edilen konu başlıkları yardımıyla tarama yapılarak roman, gazete, dergi metinleri içerisinde bulunan söz varlıklarına ait öğeler incelenmiştir. Bu tür araştırmalar, üretilmiş bir yapı üzerinde tarama çerçevesinde betimsel çalışmalardır (Hasırcı, 2008:10-11). Bu araştırma açısından betimsel araştırma, tespit edilen kelimelerde meydana gelen ses, şekil ve anlam değişikliklerin nedenlerini ortaya koymada büyük yardım sağlamıştır.

Arslanoğlu (2016)'na göre, Sosyal bilimlerde de doğal bilimlerde olduğu şekliyle deney yapma imkanları çok zor ve sınırlı olmasından dolayı, söz konusu eksiklikleri ortadan kaldırmak açısından sosyal bilimlerde *Karşılaştırmalı Yöntem* kullanılmaktadır. Durkheim (Arslanoğlu akt. 2016), *Karşılaştırmalı Yöntem'i dolaylı deneyim* olarak kullanmış ve bu yöntemi sosyal bilimlerin özü olarak kabul etmiştir. Karşılaştırmalı yöntemde, ortak bir olayın belirli süre içinde ve değişik yerlerdeki durumlarının karşılaştırılması ve incelemeye tabi tutulması söz konusudur. Bu tanımlardan yola çıkarak bu çalışmada ortaya konulan araştırmada *Karşılaştırmalı Yöntem* kullanılmıştır.

Nitel araştırmalarda genellikle kullanılan yöntemler; gözlem, görüşme, odak grup görüşmesi ve doküman inceleme yöntemleridir. Nitel araştırmalarda elde edilen verilerin geçerlilikleri ve ulaşılan sonuçlarda doğruluk oranının önemli olmasından dolayı, araştırma yapan kişiler konusunun uygunluğuna ve uygulama yapılacak kitlenin veya materyallerin özelliklerine göre birden fazla araştırma metodundan faydalanabilmektedirler (Yıldırım ve Şimşek, 2008:88). Bu bakımdan bu araştırmada da birden fazla yöntemden faydalanılmıştır. Bunlardan bir tanesi de araştırmada elde edilen verilerin toplanmasında kullanılan doküman analizi (incelemesi) yöntemidir.

2.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini Çağdaş Kazakça ve Türkçenin söz varlıkları oluşturmaktadır. Çalışmada üzerinde tarama yapılan yazılı dokümanların gazete, dergi ve roman olmasından dolayı evreni, Kazakistanda haftalık veya aylık Kazakça olarak yayımlanan gazeteler, dergilerle birlikte Kazakça yayımlanmış roman türünden yazılı eserler içerisinde, bu gruba giren dokümanlar oluşturmaktadır.

Çalışmanın örneklemini ise Kazakça ve Türkçenin söz varlıklarına ait evren, dünya, gökyüzü, hava olaylarıyla ilgili sözcükler oluşturmaktadır. Yazılı dokümanlarla ilgili örnekleme, 2017 yılının Ocak, Şubat ve Mart aylarında Kazakistanda basılan 3 tane gazetenin birer sayısı (Egemen Kazakistan, Aykın, Jas Kazak), 2017 yılının Şubat ve Mart ayları sayısını içeren bir dergi (Juldızdar Otbası) ve 2003 yılında basılan bir tane roman (Akbilek) oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada elde edilen verileri çözümleme aşamasında öncelikli olarak kullanılan program Microsoft Office Excel 2007'dir. Taranan kaynaklardan elde edilen kelimelerin önce karışık bir şekilde Latin ve Kiril alfabesi ile Excel programına girişleri yapıldıktan sonra kelimelerin alındıkları kaynaklar ve sayfa sayıları kelimelerle birlikte Excel'e girilmiştir. Kelimelerin bu kaynak verileri girilirken kimi kelimelere ait örnek cümleler (örnek kullanımlar) de veri olarak girilmiştir. Bu işlemler yapılırken Excel üzerinde açılan bir sütuna da belirlenen kelimelerin Kazakistan da çeşitli bölgelerde Rusça kullanımları varsa onlar belirtilmiş ve Rusçaları ile birlikte Latince okunuşları yazılmıştır. Tabloların altında tarama sonucu elde edilen kelimelerin cümle içerisindeki kullanımlarına yer verilmiştir. Örnek cümleler orjinal şekilde Kiril Alfabesiyle yazıldıkları şekilde alınmış paraentez içinde Türkçeleri verilmiştir. Cümlelerde vurgulanan kelimelerin Kazakça ve Türkçesi italik olarak gösterilmiştir. Örnek kullanımlarda geçen sözcükler tablolara paralel olarak hazırlanmıştır.

3. BULGU VE YORUMLAR

3.1. Evren, Dünya, Gökyüzü, Hava Olayları

Farklı coğrafyalara yayılmış olan Türkçenin farklı ses, biçim ve semantik değişimler yaşaması kaçınılmazdır. Bir bölgenin sahip olduğu coğrafi yapının o bölgede kullanılan dilin söz varlığına yansması tabiidir. Türkçede yayılmış olduğu sahalardan komşularından, kültüründen, doğasından etkilenmiştir. Kazak ve Türkiye, Türkçelerinin söz varlıklarında oluşan değişimleri ve sebeplerini anlamak üzere aşağıda ilgili sözcükler karşılaştırmalı dil bağlamında verilmiş ve tartışılmıştır.

Tablo 1. Evren, Dünya, Gökyüzü, Hava Olayları İle İlgili Kelimeler

Kazakça	Türkçe	Ses - Şekil - Anlam Değişikliği	Rusça	Kaynak	S.
älem	alem	Ses Değişikliği	мир (mir)	Gazete 2-1	1
aspan	gökyüzü	Şekil Değişikliği	небо (nebo)	Gazete 1-2	1
aşık	açık	Ses Değişikliği	открыто (otkrito)	dergi 1-2	7
aua	hava	Ses Değişikliği	воздух (vozduh)	dergi 1-2	17
aua-rayı	hava durumu	Şekil Değişikliği	пагода (pagoda)	Gazete 2-1	8
ayaz	ayaz		мороз (moroz)	roman	82
boran	boran		Метель (Metel')	Roman	225
bult	bulut	Ses Değişikliği	облако (obloko)	dergi 1-2	23
dünie jüzi	yeryüzü	Ses Değişikliği	всемирный (vsemirnyy)	Dergi 1-1	34
düniye	dünya	Ses Değişikliği	мир (mir)	Gazete 2-1	1
jalin	alev	Şekil Değişikliği		Gazete 2-1	1
jel	Yel, rüzgâr	Ses Değişikliği	Veter (Ветер)	Roman	183
Jer	yer, dünya	Ses Değişikliği	земля (zemlya)	Gazete 1-3	
jılı	ılık	Ses Değişikliği		Dergi 2-2	2
juldız	yıldız	Ses Değişikliği	звезда (zvezda)	Dergi 1-1	3
kök	gökyüzü	Şekil Değişikliği		Gazete 2-1	1
mınav	bu, işte bu	Şekil Değişikliği		Gazete 1-3	
muz	buz	Ses Değişikliği	лед(led)	Gazete 2-1	4
suk	soğuk	Ses Değişikliği	холод(holod)	Dergi 2-1	5
şuvak	ışın	Şekil Değişikliği		Dergi 2-2	2

Ergin (1998), şive tanımını yaparken ses ve şekil değişikliklerinden bahseder ve bu bağlamda Kazakçayı, Türkiye Türkçesinin bir şivesi olarak kabul eder. Ergin'in şive tanımlamasından hareketle Tablo 1'deki sözcüklere bakıldığında modern Kazakça ile Türkiye Türkçesi arasında ses ve şekil değişikliğinin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. *Evren, Dünya, Gökyüzü, Hava Olaylarını* içeren kelimelerin karşılaştırılmasında toplam 20 kelimedenden 11'inde ses, 6'sında şekil, birinde anlam değişikliği olduğu, iki kelimenin ise aynen kullanıldığı

belirlenmiştir. Ayrıca Kazakistan'ın kimi yerlerinde kelimenin Kazakçası yerine Rusçalarının (*veter – rüzgar / mir – dünya / vozduh – hava*) kullanıldığı anlaşılmaktadır. Şekil değişikliği olan kelimelerde (*aspan – gökyüzü / şuvak – ışın / mına – işte bu / jalın – alev*) çoğunlukla eski Türkçe geleneğinin sürdürüldüğü görülmektedir. Örnek kullanımlarda *Evren, Dünya, Gökyüzü, Hava Olaylarını* içeren kelimelerin kullanımlarından da anlaşılacağı üzere konteks içerisinde biçim değişikliği olan kelimelerin anlaşılması zordur. Türkçedeki *y* sesinin yerine Kazakçada *j* sesinin (*Jer – yer / juldız – yıldız / jel – yel*) kullanılmasından kaynaklanan ses değişiklikleri dikkat çekmektedir. Sedasız konsonantların birbirlerinin yerini aldıkları (*aşık – açık*) kimi örneklerde görülmektedir. Dilin fonetiğine bağlı olarak benzer türden seslerin değişimleri normal karşılanabilir. İstanbul Türkçesiyle ağızımıza giren yumuşak *g* (koyu *g*) sesi Kazakçada (*suık – soğuk*) yoktur. Kazakça ve Türkçeye giren ortak yabancı kelimelerde Kazakça vokal uyumunu (*düniye – dünya*) tam olarak gerçekleştirmiştir. Kimi kelimelerde de dudak ünsüzlerinin (*muz – buz*) yer değiştirdikleri görülmektedir. Herhangi bir ses, şekil ve anlam değişikliğine uğramayan (*boran – boran / ayaz – ayaz*) kelimeleri de görmek mümkündür.

Özşahin (2011:63)'e göre yeni olan bilgilerin adlandırılmasında sürekli ödünçlemelerden faydalanılmaz. Dilde iki tane somut nesneyle, birleşik bir söz yapısını oluşturarak yeni kavramlar ifade etmeye başlamasıyla beraber yeni bilgileri karşılayabilecek yeni kelimeler meydana getirilebilir. Kazakçada bu yolla yapılmış olan kelimeleri görmek mümkündür (*aua-rayı – hava durumu / dünie jüzi – yeryüzü*).

Örnek Kullanımlar:

Әлемдік бәсекелестікке де енді қол созып жатырмыз (*Alem* çarındaki rekabete de katılmaya çalışıyoruz), Медеудің аспанынан алтын жауатын күндер алда (*Medeunun gökyüzünden* altın yağacak günler ileride), Климатолог Джеймс Хансен ауа-райында көптеген өзгерістер болатынын айтады (*İklim bilimciler, James ve Hansen diyor hava koşullarında birçok değişiklik olduğunu*), Келешегіміз – аяз, аштық, соғыс ажал (*Geleceğimiz – soğuk/ayaz, açlık, savaş, ölüm*), Біресе жел ысқырып боран соғады (*Bir rüzgar esip boran oluyordu*), Қазақстанда Жаңа жыл қарсаңында 925 сәби дүниеге келіпті (*Kazakistan'da yeni yıl başında 925 bebek dünyaya geldi*), Біз ұлы Ұақыттың жалына тым кеш жармасқан ұлтпыз (*Biz ulu zamanın alevine geç tutunan milletiz*), Жел қарысар, белінді бусайшы, түйменді салсайшы (*Yel var, belini sarsana, düğmeni iliklesene*), Жер бетіндегі кез келген халықтың (*Yer yüzündeki herhangi bir halkın*), Көктемгі күннің жылы шуағы сезініп (*Bahardaki güneşin ılık ışını sezip*), Жұлдызымыздың жарасуы шығар (*Yıldızımızın uygunluğu olabilir*), аспанда жұлдыздар көп (*Gökyüzünde yıldızlar çok*), «үйге енді кіреміз» деп отырған бұқараның үміті көкке ұшты (*Eve şimdi gireceğiz diyen halkın ümidi gökyüzüne uçtu*), Мынау кең дүние мен тіршілік тек әйел баласымен ажарлы (*Bu geniş dünya ile iş sadece bayanlarla güzel*), Алау мұз сарайы, «Астана-Арена» жабық стадион (*Alev "buz sarayı" Astana-Arena kapalı stadyumu*), Есейгенде суық тиетіні қалай (*Büyüdüğünde soğuk değmesi nasıl*), Көктемгі күннің жылы шуағы сезініп (*Bahardaki güneşin ılık ışınlarını sezip*).

3.2. Zaman

Bulgular içerisinde zaman kavramına ait adlandırmaların çeşitli ve çok sayıda olması dikkat çekmektedir. Zaman kavramı genel manada evrensel bir değere sahiptir ama özel manada çok görecelidir. Bu kavramla ilgili olarak Kazaklarda *қазір* kelimesi 5 dakika ile 2 saat arasında değişebilen bir manayı, zaman dilimini içermektedir. Örneğin düğünün normal şartlarda başlama saati 18.00 olarak haber verildiğinde genelde bu düğünün 20.00 gibi başlaması artık herkes tarafından kabul edilir olagelmıştır. Görüldüğü üzere zaman kavramı, şahıslara bağlı olduğu gibi coğrafyaya göre de değişebilmektedir.

Tablo 2. Zamanla İlgili Kelimeler

Kazak Dilinde	Türk Dilinde	Ses - Şekil - Anlam Değişikliği	Rusçası	Kaynak	S.
акында	nihayet	Biçim Değişikliği	в конце (v konce)	dergi 1-2	13
aldın ala	önceden	Biçim Değişikliği	заранее (zaranee)	Gazete 1-2	7
әлі	henüz	Biçim Değişikliği	еще (yeshche)	dergi 1-2	18
anda-sanda	ara sıra	Biçim Değişikliği	иногда (inogda)	roman	76
әрдайым	her zaman	Biçim Değişikliği		Gazete 1-1	2
азірше	henüz	Biçim Değişikliği	еще (eshe)	dergi 1-2	4
bagzi	Eski, evvel	Biçim Değişikliği	старый (stari)	dergi 1-2	17
birden	birden		немедленно (nemedlenno)	Gazete 2-1	1

biyılı	Bu yılki	Ses Değişikliği		Gazete 1-1	1
bolaşak	gelecek	Biçim Değişikliği	будущее (budushiy)	Gazete 2-1	1
bugün	Bugün	Ses Değişikliği	Сегодня (Segodnya)	Gazete 1-3	
burn	önce	Biçim Değişikliği	раньше (ranşe)	Dergi 2-1	4
bürsiguni	öbürsü gün	Ses Değişikliği	послезавтра (poslezavtra)	Gazete 1-2	1
däuir	devir	Ses Değişikliği	эпоха (epoha)	Gazete 1-2	3
dereu	derhal	Biçim Değişikliği	немедленно (nemedlenno)	dergi 1-2	7
endi (yendi)	şimdi	Biçim Değişikliği	еще (eshe)	Gazete 1-1	1
jas kez	gençlik	Biçim Değişikliği	молодость (molodost')	Dergi 1-1	3
jedel	hemen, acil	Biçim Değişikliği		Gazete 2-1	1
jok	yok	Ses Değişikliği	нет (net)	dergi 1-2	3
kazır	şimdi	Biçim Değişikliği	сейчас (seýças)	Gazete 2-1	1
keş	geç	Ses Değişikliği		Gazete 2-1	1
keşe	dün	Biçim Değişikliği		Gazete 1-2	1
keyin	sonra	Biçim Değişikliği	после (posle)	dergi 1-2	3
keyingi	sonraki	Biçim Değişikliği		Gazete 2-1	1
kezde	zamanunda, vakitte	Biçim Değişikliği	когда (kogda)	dergi 1-2	4
kezinde	vaktinde	Biçim Değişikliği	во время (vo vremya)	Gazete 1-1	2
köbinde	çoğu zaman	Biçim Değişikliği	большинстве (bolchinstve)	dergi 1-2	3
kütu	beklemek	Biçim Değişikliği	ждать (Jdat')	Gazete 2-1	1
māngilik	sonsuzluk	Biçim Değişikliği		Gazete 2-1	1
mezet	an	Biçim Değişikliği	Момент (moment)	Gazete 1-2	1
mezgilsiz	vakitsiz	Biçim Değişikliği	Внезапно (vnezapno)	Dergi 1-1	4
minut	dakika	Biçim Değişikliği		roman	146
ötken	geçmiş	Biçim Değişikliği	Прошлый (proshlyi)	dergi 1-2	3
sāt	an, lahza, sıra	Biçim Değişikliği		Gazete 3-3	5
şeksiz	sonsuz	Biçim Değişikliği	бесконечный (beskonechnyi)	dergi 1-2	17
sodan son	sondan sonra	Ses Değişikliği		Gazete 1-1	1
songı	son	Ses Değişikliği	Последний (posledniyy)	Gazete 2-1	1
sonmen	kısaca-öylece	Biçim Değişikliği		Gazete 1-1	1
sosın	sonra	Biçim Değişikliği		Gazete 3-3	5
tanerten	Sabahleyin	Biçim Değişikliği	утром(utrom)	Dergi 2-2	3
tavlik	bir gün (24 saat)	Biçim Değişikliği		Dergi 2-2	10
tolu	zamanın dolması	Biçim Değişikliği		Gazete 2-1	1
tün	gece	Biçim Değişikliği	ночь(ноç)	Gazete 3-3	1
tüs	öğle	Biçim Değişikliği	обед(obed)	roman	84
vakıt	vakit	Ses Değişikliği	время(вremya)	dergi 1-2	4
ünemi	devamlı-daima	Biçim Değişikliği	Постоянно (postoyanno)	dergi 1-2	4

Kazak Türkçesinde *Zamanla* ilgili adlandırmalardan bazılarının başka dillerden girdiği ve bu kelimelerin dile girerken değişime uğramasıyla oluştuğu tespit edilmiştir. Özellikle Arapçadan ve Farsçadan zaman kavramını ifade etmek amacıyla bazı kelimelerin girdiği saptanmıştır. Örneğin *aķırında* kelimesi *ahir* (Arapça) yani *son* manasına gelen kelimenin değişime uğramasıyla meydana gelmiştir. *Däuir* kelimesi, (*devr* - Arapça) Türkçede kullanılan manasıyla *devir*, gibi kelimeler ses değişimi olayına örneklik etmektedir. Zamanla ilgili olan kelimelerin bazıları coğrafi olaylardan, bazıları yansımalarından, bazıları sayılardan etkilenilmesiyle oluşmuştur.

Aldın ala kelimesinde olduğu gibi *aldı* kelimesi yön olarak *ön* anlamına gelen bir kelime iken zamanla *önceden* manasına gelen *aldın ala* şekline dönüşmüştür. Zaman kavramıyla ilgili örneklere bakıldığında buna benzer sözcüklerle karşılaşmak mümkündür. *Zamanları* içeren sözcüklerin karşılaştırılmasında toplam 46 kelimedenden 9'unda ses (*jok - yok; j-y değişimi*), 36'sinde şekil değişikliğinin yaşandığı (*tüs - öğle / tayau - en yakın / tanerten - sabahleyin / ötken - geçmiş / mezet - an / jedel - hemen / burın - önce / bolaşak - gelecek; eski Türkçe geleneği sürdürülmüştür*), bir kelimenin de aynen kullanıldığı tespit edilirken ses değişimi olan kelimelerde ise Kazakçadaki *k* sesinin yerine Türkçedeki *g* sesinin (*keş - geç; sedahlılaşma ve konsonant değişmesi*) kullanıldığı belirlenmiştir. *Birden* kelimesi ise her iki şivede aynıyla kullanılmıştır. Kimi kelimelerin ise Rusçalarının (*minut - dakika / posle - sonra / utrom - sabahleyin / seyčas - şimdi*) kullanıldığı görülmektedir. Türkiye Türkçesindeki henüz sözcüğünün Kazakçada *azırşe ve äli* sözcükleriyle iki farklı biçimde karşılandığı anlaşılmaktadır.

Örnek Kullanımlar:

Әрдайым жақындарыңыз аман, отбасыларыңыз берекелі болсын (*Her zaman yakınlarınız sağ, aileleriniz bereketli olsun*), әзірге болашақта не болатынын айта алмаймын (*Gelecekte ne olacağını henüz söyleyemem*), Алқа парлардың нақты жемісі не месе салдары *birden* белгілі бола бермейтіні бар (*Kurulun asil faydasının veya sonucunun birden belli olmayacağı var*), *Биылғы* мерейтойлық жыл біз үшін бірқатар маңызды шараларға толы болды (*Bu yılki yıl dönümü kutlamaları bizim için birçok önemli etkinliklerle doluydu*), Оның үстіне бұл халқымыздың *болашаққа* деген сенімін білдірсе керек (*Ayrıca, bu ulusumuzun geleceğe olan güvenini dile getirmesidir*), *Бүгін* тұсауы кесілген тың жоба арқылы оқырмандар ҰБТ-ның жаңа форматымен танысуға мүмкіндік алады (*Bugün açılışы yapılan proje ile okuyucular UBT'nin yeni şekli ile tanışma fırsatı bulacak*), *бұрын, қазір*, болашақта (*Önce, şimdi, gelecekte*), *депей* үйге жет (*Hemen eve gel*), Біз *енді* Тәуелсіз еліміз үшін жаңа 25 жылдықтың жарқын парағын ашамыз (*Biz şimdi bağımsız ülkemiz için yeni bir 25 yılın parlak sayfasını açıyoruz*), Әдетте көп адамдар достарын жас *кезінде* жолықтырады (*Genellikle birçok insan dostlarını gençlik zamanında buluyor*), қалың қазақ аяғынан *жедел* тұрып кетсе екен дейміз (*Kalın kazak ayağından acil çıkıp gitse diyoruz*), өлең тыңдауға *уақыт жоқ* (*Şarkı dinlemek için vakit yok*), *Дәл қазір* Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті ауыл-аймақтан хабар алғызып (*Tam şimdi, Ulusal Ekonomi Bakanlığı'nın İstatistik Komitesi, köylerden haber aldırıp*), Оның *кешегі* қола алғанда толқып тұрып (*Onun dünkü bronз aldığıнда heyecanla*), *кейін* кездесе жатармыз (*Sonra buluşuruz*), *Кейінгі* кезде жұртшылық баспана алып қуанғанымен (*Sonraki vakitte yurtçuluk matbaa alıp sevinmesi ile*), *сол кезде* атамды көрдім (*O vakitte dedemi gördüm*), *көбінде* мен ұтылып қалам (*Çoğu zaman ben yenilip kalırım*), Қазақстан *биыл* мерейлі бір белесті бағындырады деп күтілуде (*Kazakistan bu yıl kutlu bir başarıyı elde edecek diye beklenmektedir*), *Мәңгілік* ел болу бағдарын белгілеп берді (*Sonsuz memleket olma programını belirleyip verdi*), *Дәл осы мезетте* Қазақстан қоржынына алғашқы (*Auыл anda Kazakistan'ın bütçesine ilk*), Бірақ өкінішке орай, *мезгілсіз* келген өлім жоспарды өзгертті (*Ama, maalesef, aniden gelen ölüm planları değiştirdi*), Бір *минутта* жүз құбылады. (*Bir dakikada, yüz defa değişir*), *өткен кездерді* сағындым (*Geçmiş zamanları özledim*), әкем келе салысымен мен шығып кеттім (*Babam en kısa sürede gelene kadar ben çıkıp gittim*), *Сол уақыттың ішінде* өзі жалғыз сәт жарқын бейнелерін көру (*Bu süre içinde kendisi yalnız an parlak yüzlerini görme*), мен ата анама *шексіз* ризамын (*Ben anne babama sonsuz minnettarım*), *Соңғы төрт-бес жылды* алып қарасақ, қисайған үйлер мен шатыры опырылып түскен баспана жыры әлі бітер емес (*Son dört ya da beş yılı alıp baksak, eğilen evler ile çadırı kırılıp düşen evin sıkıntısı hala bitmez*), *Сосын* манайдағы шырпы-бұтақ, сынған тақтайды жинап пеш жағып, үй жылытып отырмын (*Sonra etraftaki çalı çırпы kırılan tahtaları toplayıp sobayı yakıp, evi ısıtıp oturuorum*), *Таңертең* баланы атасы апаратын болып келісті (*Sabahleyin çocuğu okula dedesi götürerek şekilde anlaştı*), *ерте* тұру - тәуліктің ең бір маңызды (*erken kalkmak-günün önemlisi*), *Таяу күндерде* М.Көбенев Екібастұз және Ақсу қалаларына (*En yakın günlerde M. Köbenov Ekibastuz ve Aksu şehirlerine*), *Сол түні* қалада жаңбыр жауған (*O gece, şehirde yağmur yağdı*), *Ертеңінде* түсте қойды бұлақ басына жусатты (*Ertesi gün, öğle vaktinde kaуnak başına gönderdi*), *уақытты* дұрыс пайдалану (*Vakti doğru kullanma*), *үнемі* сабақ істейміз деп ұйықтап қаламыз (*Sürekli ders çalışıyoruz diye uyuyup kalıyoruz*).

3.3. Yıl, Mevsim, Ay, Gün

Ahanov (2008: 151-152)'a göre, söz varlığının gelişmesi üç türlü yöntem ile gerçekleştirilir. İlki, Anlamlık Yöntemi; ikincisi Biçimlik Yöntemi; üçüncüsü de Cümlelik Yöntemdir. Sahip olunan duygunun, düşüncenin dil yardımıyla anlatımında sadece bir sözcüğün değil bazen bir cümlenin de kullanıldığı bilinmektedir. Bu anlatımı tamamlamak için çoğu zaman açıklayıcı olarak iki sözün tercihi ortaya çıkmaktadır. Ahanov tarafından

cümlelik yöntem diye isimlendirilen bu yönteme örnek olacak kimi kullanımlara bu kategoride rastlanmıştır (Särsenbi – Çarşamba / Jeksenbi – Pazar / Jeltoksan – Aralık / Köktem - İlkbahar).

Tablo 3. Yıl, Mevsim, Ay, Gün İle İlgili Kelimeler

Kazak Dilinde	Türk Dilinde	Ses - Şekil - Anlam Değişikliği	Rusçası	Kaynak	S.
ay	Ay (Dünyanın uydusu)			Dergi 2-1	3
apta	hafta	Ses Değişikliği	неделя (nedelya)	Gazete 3-3	1
акпан	şubat	Biçim Değişikliği	февраль(fevral)	Gazete 3-3	1
ay	ay		месяц (mesyac)	dergi 1-2	1
Bıltr	Geçen yıl	Biçim Değişikliği		Gazete 1-3	
duysenbi	Pazartesi	Biçim Değişikliği	понедельник (ponedelnik)	dergi 1-2	16
erteñ (yerteñ)	Yarın	Biçim Değişikliği	Завтра (Zavtra)	Roman	179
jeksenbi	Pazar	Biçim Değişikliği	воскресение (voskrsenie)	dergi 1-2	17
jeltoksan	Aralık	Biçim Değişikliği	декабрь (dekabr')	Gazete 2-1	1
jıl	yıl	Ses Değişikliği	год (god)	Gazete 2-1	1
қantar	Ocak	Biçim Değişikliği	январь (yanvar)	dergi 1-2	15
kazan	ekim	Biçim Değişikliği	октябрь (oktyabr)	Gazete 2-1	1
қыркүйек	Eylül	Biçim Değişikliği		Gazete 2-1	5
қыс	kış	Ses Değişikliği	зима (zima)	roman	72
köktem	ilkbahar	Biçim Değişikliği	весна(vesna)	Dergi 2-2	2
kün	gün	Ses Değişikliği		Gazete 2-1	1
künde	hergün	Biçim Değişikliği	каждый день (kazhdyy den')	dergi 1-2	3
kündelikti	her günlük	Biçim Değişikliği		Gazete 2-1	1
küz	güz	Ses Değişikliği	осень(Osen')	Dergi 2-1	3
mamır	Mayıs	Biçim Değişikliği	май(май)	Gazete 2-1	1
mausım	Haziran	Biçim Değişikliği	июнь(iyun')	Gazete 2-1	1
merzim	mevsim	Ses Değişikliği		Gazete 2-1	2
naurız	mart	Biçim Değişikliği	март(mart)	Gazete 1-3	
naurız	nevruz	Ses Değişikliği		dergi 1-2	1
särsenbi	çarşamba	Biçim Değişikliği		Gazete 1-3	

Yıl, Mevsim, Ay, Gün ile ilgili kelimelerin yer almış olduğu yukarıdaki tabloda, kelimelerin karşılaştırılmasında toplam 25 kelimedenden 7'sinde ses, 16'sında şekil değişikliğinin yaşandığı, iki kelimenin de aynen kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Koç ve Doğan (2004:22-23)'ın dikkat çektiği üzere Kazakçada, Türkiye Türkçesindeki sekiz vokalden başka ayrıca *a* "ä" vokali yer almaktadır. Açık ve geniş-düz olarak telaffuz edilen, genellikle Arapçadan alıntılanan sözcüklerde görülen bu harf, bazen kimi Türkçe sözcüklerin söylenişinde de rastlanan bu vokal, *a* ile *e* arasında telaffuz edilen açık *e* ünlüsüne karşılık gelir. Çoğunlukla da ilk (*särsenbi – çarşamba / sät - an*) hecede yer alır (Tamir, 2007:432).

Tespit edilen kelimelerden ses değişimi yaşanan kelimelerde Kazakçadaki *s* sesinin yerine Türkçedeki *ş* (*қыс - kış*) sesinin kullanıldığı da dikkat çekmektedir. *Ay* kelimesinin ise değişime uğramadığı saptanmıştır. Arapça ile Türk dillerine girmiş ve sözcük başlarında bulunan *h* sesi genellikle Kazakçada (*apta - hafta*) söylenmemiştir. Bununla birlikte Arapçadaki *f* sesi Kazakçada *p* sesi ile kapatılmıştır. Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşmeye yakın eski Türkçe kelimelerin yerini bugün başka sözcükler almasına karşın Kazakçada (*bıldır - geçen yıl*) bu sözcükler yaşamaktadır. Farsçadan Türk dillerine geçen *hazan* (*Güz, sonbahar*) sözcüğü ise Kazakçada *Ekim* ayı yerine kullanıldığı görülmektedir. Arapçadan Türk dillerine giren *mevsim* sözcüğü Kazakçada *merzim* olarak hançereye uydurulmuştur. Arapça *v* sesi Kazakçada *r* sesi ile karşılanmış ya da düşürülmüştür (*naurız - nevruz*).

Örnek Kullanımlar:

былтырдан бері елордамыздағы қоғамдық көліктерге енгізіліп жатқан электронды төлем жүйесі (*Geçen yıldan bu yana ülkemizdeki halk otobüslerine koyulan elektronik ödeme sistemi*), *Ертең* мәжілісте қарастырамыз (*Yarın mecliste bakacağız*), тіпті *жексенбі* күндері де дәріс алатынбыз (*Hatta Pazar günleri de ders alacaktıymız*), Жедел ақпарат бойынша Қазақстанда 2016 жылғы 31 желтоқсанда 925 сәби дүниеге келді (31 Aralık 2016 tarihinde son dakika bilgilerine göre, 925 bebek dünyaya geldi), 2017 жыл да есік ашты. (2017 yılı da kapı açtı), қаңтар айында алматы қаласында чемпионат өтті (*Ocak ayında Almatı'da şampiyonat oldu*), кара қазан, сары баланың қамы үшін (*Kara Ekim, sarı çoçuğun gamı için*), Алматы облысы әкімінің 2009 жылғы 14 қыркүйектегі (Almatı bölgesi valisinin 2009 yılının 14 Eylül'ündeki), Күршімнің қысы қыспақ, жазы самал (*Kurchumun kışı basma, yazı esinti*), Көктемге мерекелеріңіз құтты болсын! (*İlkbahar bayramınız kutlu olsun!*), елде қалғандар үреймен, үрке қараумен күн өткізді (Ülkede kalanlar endişeyle, korkuyla gün geçirdi), сен күнде кешігіп келесін (*Sen hergün geç geliyorsun.*), күнделікті қарекетімізден – күйбең әрекетіміз көп (*Her günkü hareketinizden sabırlı hareketimiz çok*), Күздің алғашқы күні (*Güzün ilk günü*), 2016 жылғы 1 мамырдағы жағдай бойынша (1 Mayıs 2016 tarihindeki olaya göre), Еске салар болсақ, еліміз БҰҰ Қауіпсіздік кеңесінің тұрақты емес мүшесі ретінде былтыр 28 маусымда сайланған (Hatırlayacak olursak, memleketimiz BM Güvenlik Konseyi'nin daimi olmayan üyesi olarak geçen yıl 28 Haziran'da seçildi), Әйтпесе мерзімі өткен алдыңғы Тұжырымдамада (Yoksa tevsimi geçmiş geçen sonuçta), 1 Наурыз, Сәрсенбі 2017 Жыл (2017 yılının 1 Mart Çarşamba), наурыз құтты болсын (*Nevruz kutlu olsun*), 1 Наурыз, Сәрсенбі 2017 Жыл (2017 yılının 1 Mart Çarşamba), 2012 жылдың 6 сәуіріндегі оқистан болған оқиғаны ел әлі ұмыта қойған жоқ (2012 yılının 6 Nisan'ındaki beklenmeden olan olayı halk hala unutmadı).

3.4. Takvim

Араştıрмада *Takvim* ile ilgili çok fazla sözcük tespit edilmemiştir. *Takvim* ile ilgili toplam 3 kelimedede (*aşu – açmak /aldagi – önümüzdeki / 31 қаңтар – 31 Ocak*) şekil деğişіклігінin gerçekteleşігі görülmektedir.

Tablo 4. Takvimle İlgili Kelimeler

Kazak Dilinde	Türk Dilinde	Ses - Şekil - Anlam - Değişikliği	Rusçası	Kaynak	S.
aldagi	İlerideki - öndeki	Şekil Değişikliği		Gazete 1-1	1
aşu	açmak	Şekil Değişikliği		Gazete 2-1	1
31 қаңтар	(31 Ocak)	Şekil Değişikliği		Gazete 1-2	3

Örnek Kullanımlar:

Алдағы 2017 жылдың еншісінде де айтулы оқиғалар мен ауқымды істер мол болмақ. (*Önümüzdeki 2017 yılında da önemli olaylar ve küresel ilişkilerin çok daha fazla olacaktır.*), 2017 жыл да есік ашты. (2017 yılı da kapı açtı.), Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың 2017 жылғы 31 қаңтарда жарияланған (31 Ocak 2017 tarihinde yayınlanan Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in).

3.5. Sayılar

Казакçada asal sayıların kullanımında kimi zaman yine Rusça sözcüklerin kullanıldığı görülmektedir (*odin – bir / sto – yüz / tri – üç*). Kazakçadaki sıra sayıların türetilmesinde Batı Türkçesinde yapıldığı şekliyle *-ınsı, -énsé* eklerinin biraz fonetik деğişімі ile *-inşi* ekinin kullanıldığı anlaşılmaktadır (*törtinşi – dördüncü / üçinşi – üçüncü*).

Tablo 5. Sayılarla İlgili Kelimeler

Kazak Dilinde	Türk Dilinde	Ses - Şekil - Anlam - Değişikliği	Rusçası	Kaynak	S.
alğашқı	ilk	Şekil Değişikliği	первый (pervyy)	dergi 1-2	3
altı	Altı		шесть (shest)	Roman	190
bes	beş	Ses Değişikliği		Dergi 2-1	3
bir	bir		Один (Odin)	Gazete 1-1	1
birinşi ret	birinci defa	Şekil Değişikliği	первый раз (pervyy raz)	Dergi 1-1	
eki (yeki)	iki	Ses Değişikliği	два (dva)	Gazete 2-1	1
ekinşi	ikinci	Ses Değişikliği		Gazete 1-1	2

(yekinşi)					
elu (velu)	elli	Ses Değişikliği		Gazete 2-1	1
jetpis	yetmiş	Ses Değişikliği		Gazete 2-1	1
jüz	yüz	Ses Değişikliği	сто (sto)	Gazete 2-1	1
kosu	eklemek, katmak, birleştirmek	Şekil Değişikliği		Gazete 2-1	1
million	milyon	Ses Değişikliği	Миллиона (milliona)	Gazete 2-1	1
on	On		десять (desyat)	Roman	187
on bes	On beş	Ses Değişikliği		Gazete 1-2	1
otuz	otuz	Ses Değişikliği		Gazete 2-1	1
san	sayı	Şekil Değişikliği		Gazete 2-1	1
sanaulı	sayılı	Şekil Değişikliği	(neskolko) несколько	Gazete 1-1	1
segiz	sekiz	Ses Değişikliği		Dergi 2-1	3
törtinşi	dördüncü	Ses Değişikliği		Dergi 2-1	4
üşinşi	üçüncü	Ses Değişikliği		Dergi 2-1	4
üş	üç	Ses Değişikliği	три (Tri)	roman	73

Araştırmada saptanan 21 kelimedен 13'ünde ses, 5'inde biçimsel değişiklik olmakla birlikte kalan 3'ü ise aynıdır. Asal sayıların kullanımında iki dil arasında fonetikselsel farklılıklar olduğu görülmele birlikte kimilerinde ise hiçbir ayrışma yoktur (*on - on / üş - üç / segiz - sekiz / jüz - yüz / otuz - otuz*). Ancak sayı ifade eden kimi sözcüklerde biçimsel değişiklikler dikkatlerden kaçmamalıdır (*sanaulı - sayılı / san - sayı / algaşkı - ilk*). Türk dillerinde konsonant ikizleşmesi olayını Kazakçanın muhafaza ettiği anlaşılmaktadır (*elu - elli*).

Kaymaz (1991:13)'ın *Eski Anadolu Türkçesinde Sayı Adları ve Kullanılışları* başlıklı çalışmasındaki mısralara dikkat edildiği zaman (*Şular kim bunların kaydın yidirler / Bulusar dörtşer cennet didiler*) *dörtşer* kelimesinde Oğuz unsurlarından Türkçeye kadar ulaşmış olan sayılarla ilgili üleştirme konusunda benzerlik varken (TT: *dörder*); Kazakçada sayılarla ilgili bu konuda biraz farklı bir kullanımın varlığı görülmektedir; KT: eki ekiden (TT: *ikişer*), KT: on onnan (TT: *onar*) vb.

Örnek Kullanımlar:

алғашқы махаббатың есінде ме (İlk aşkıını hatırlıyor musunuz?), Кем дегенде бесеуден туындар. (En azından beş tane çocuk doğurun.), Бір ғасыр бұрын түсірілген фотосуреттерге қарай отырып қазақтың соншалықты өзгермегенін көресіз (Bir asır önce çekilen fotoğraflara bakıp Kazanın o kadar değişmediğini görürsünüz), Қарағандының «Бесоба» ықшамауданында екі тұрғын үйдің құлағаны есімізде (Karaganda'nın "Besoba" yerleşim bölgesinde iki evin yıkıldığı aklımızda), Екінші жағынан мұны халықаралық қоғамдастықтың Қазақстанға көрсетілген сенімі деп қабылдауымыз керек. (İkinci açıdan, bunu uluslararası toplumun Kazakistan'a güveni olarak algılamamız gerekiyor), Халқымыздың «Елу жылда - ел жана» деген сөзі бар (Halkımızın "Elli yılda- yeni memleket" diye sözü var), еліміздің тарихи жолы жетпіс жылдан астам (Memleketimizin tarihi yolu yetmiş yıldan fazla), Халқымыздың... жүз жылда деген сөзі бар (Halkımızın... yüz yılda... diye sözü var), Әрі халықаралық ұйымның бұл саладағы жұмысына елеулі үлесін қосуға ниетті (Ve uluslararası örgütүн bu alandaki çalışmalarına önemli bir katkı eklemek niyetinde), қолдан жасалған ашаршылық 4 миллионға жуық қазақты қырып салды (El yarımı kıtlık 4 milyona yakın Kazagı öldürdü), Он ай көзі көрмейді (On ay göz görmez), 15 (Он бес) шақырымдық қашықтықта мылтық атудан (15 (on beş) km uzaklıkta tüfekle atış yapılmadan), Сәбет үкіметі құрдымға кеткелі отыз жыл ішінде аса маңызды нәрселер істелді (Sovyet hükümeti yıkıldıktan sonra otuz yıl içinde çok önemli işler yapıldı), 2016 жылғы 1 мамырдағы жағдай бойынша Қазақстан халқының саны 17 миллион 753,200 мың адамды құраған (1 Mayıs 2016 tarihi itibariyle, Kazakistan'ın adam sayısı 17 milyon 753.200 kişiden oluşmaktadır), Санаулы сәттерден соң біз Жана 2017 жылға қадам басамыз (Sayılı dakikalardan sonra biz yeni 2017 yılına adım atacağız), Segizin тудым (Sekiz tanesini doğurdum), Төртінші әдіс (Dördüncü metot), Үшінші әдіс (Üçüncü metot), Енді үшеуі: қалпағы бар, мылтығы бар, қылышы бар жат адам (Şimdi үшү: şapkası var, silahı var, kılıcı var garip adam).

3.6. Madenler - Mineraller

Basımlı (1932:15), Kazak Türkçesinde kelimelerin başından sonuna kadar vokaller kalın ya da ince olarak konuşulup yazılmasına “*tañdallıq, äwendi zañ*” kuralı olarak adlandırmaktadır. Büyük vokal uyumu olarak tanımlanan bu durum Kazakçada daha baskın olduğu bilinmektedir (*Almas – elmas*). Türkiye Türkçesinde sözcükler küçük ünlü uyumuna çekilse de Kazakça durumun tam tersi olduğunu söylemek mümkündür (kömir - kömür).

Tablo 6. Madenler, Minerallerle İlgili Kelimeler

Kazak Dilinde	Türk Dilinde	Ses - Bim -Anlam Değişikliği	Rusçası	Kaynak	S.
almas	elmas	Ses Değişikliği		Gazete 2-1	5
altın	altın		золото (zoloto)	Gazete 1-2	1
gauhar	cevher	Ses Değişikliği	brilliant (БРИЛЛИАНТ)	dergi 1-2	7
jota	Mahya	Biçim Değişikliği		Gazete 2-1	1
koynau	kaynak	Biçim Değişikliği		Dergi 2-2	2
kömir	kömür	Ses Değişikliği		roman	115
temir	demir	Ses Değişikliği	железо(zhelezo)	roman	76
tat	Pas	Biçim Değişikliği		Roman	182

Tamir (2003:324), Türkçede sözcük başında yer alan *d*'ler Kazakçada *t* olarak yer almaktadır. İstanbul ağzının etkisiyle Türkiye Türkçesindeki sedasız sesler sedalaştırılma yönündedir ancak Kazakçada eski Türkçedeki söylenişle kullanılmaktadır (*temir – demir*).

Araştırmada maden ve minarel içeren toplam 8 sözcük saptanmıştır. Bunların 4'ünde ses, 3'ünde şekil değişikliği olduğu, 1 kelimenin ise aynen kullanıldığı belirlenmiştir. Farsçadan geçen *gauhar – cevher* sözcüğü Kazakçada, Farsça aslına benzer şekilde söylenirken Türkiye Türkçesinde ise hançereye tam olarak uydurulduğu görülmektedir.

Örnek Kullanımlar:

Мынау «Алмас қылыштың» ауқымы өте үлкен (Бу, “*Elmas Kılıcın*” etkisi çok büyük), Алғашқы алтыннан айналдық! (İlk *altın* ile döndük!), *gauhar* aса бағалы тас (*Cevher* çok değerli taştır), олардың да жағдайы жетіскен жоқ – жолда, *жотада* қырылды (Onların da durumları iyi değil yolda *mahyada* kırıldı), Көктем қарсаңында құнарлы топырақ *қойнауында* екі дән қатар жатты (Bahar arefesinde bereketli toprak *kaynağında* iki sıra yatmıştı), Пәленше сені шақырыпты, қаладан *көмір* әкеп берсін -депті. (Falan seni çağırmuştı, şehirden *kömür* alıp versin demiş), Тас, тас емес-ау, *темір* емес - ажал шықыр еткендей, құйка тамыры шымыр етті (Taş, taş değil, *demir* değil- ecel geldiği gibi, deri damarı hissetti), Үстің *tat* басып, ұмытып бара жатқандай болды (Üstünü *pas* tutup, unutup gidiyormuş gibi oldu).

3.7. Coğrafya ve Ekoloji

Tablo 7. Coğrafya ve Ekolojiye Ait Kelimeler

Kazak Dilinde	Türk Dilinde	Ses - Şekil - Anlam Değişikliği	Rusçası	Kaynak	S.
aldı	ön	Şekil Değişikliği	передний (peredny)	Dergi 2-2	1
apat	afet	Ses Değişikliği		Gazete 2-1	1
aral	Ada	Şekil Değişikliği	остров (ostrov)	Roman	232
atmosfera	atmosfer	Ses Değişikliği	атмосфера (atmosfera)	dergi 1-2	3
bağıt	yön	Şekil Değişikliği	направление (napravlenie)	Gazete 2-1	3
balşık	balçık	Ses Değişikliği	глина (glina)	dergi 1-2	31
baқша	Bahçe	Ses Değişikliği	Сад (Sad)	Roman	249
bar	var	Ses Değişikliği		roman	72
batpaқ	bataklık	Şekil Değişikliği	болото (boloto)	Gazete 2-1	1
beri	beri		так как (tak kak)	dergi 1-2	17
jaғрапиya	Coğrafya	Şekil Değişikliği	география (Geografiya)	Roman	241
karay	doğru	Şekil Değişikliği		Gazete 1-1	2
kün	güneş	Şekil Değişikliği	солнце(solnce)	Dergi 2-1	3
ontüstik	güney	Şekil Değişikliği	южный(yujnyi)	Gazete 2-1	1
orman	Orman			Roman	206
şetel	yurtdışı	Şekil Değişikliği	за рубеж (za rubezh)	Dergi 1-1	4
şıғıs	doğu	Şekil Değişikliği		Gazete 2-1	1

tabigat	tabiat	Ses Değişikliği	природа(priroda)	dergi 1-2	3
teniz	deniz	Ses Değişikliği		Gazete 3-3	5
teriskey	kuzey	Şekil Değişikliği		roman	75
tolkın	dalga	Şekil Değişikliği	волна(volna)	Gazete 2-1	1
tübi	alt, dip	Şekil Değişikliği		Gazete 2-1	1
tütün	duman	Şekil Değişikliği	дым(Dım)	roman	73

Coğrafya ve Ekoloji ile ilgili çalışmada belirlenen kelimelerin toplamı 23'tür. Bunlardan 7'sinde ses, 14'ünde şekil değişikliği saptanmış, 2 kelimenin aynen kullanıldığı tespit edilmiştir. Tamir (2003:322), Türkçe kelimelerde yer alan ç'ler Kazak Türkçesinde ş olarak kullanılmaktadır. Teşekkül benzeşmesi olarak adlandırılabilir konsonant değişiklikleri (ş-ç/b-v/j-c) dikkat çekmektedir (*bağşa - bahçe / balşık - balçık / bar - var / jagrafiya - coğrafya*).

Türkçedeki *duman* sözcüğünün Kazakçada *tütün* (*tütin*) sözcüğü ile karşılandığı görülmekle birlikte Türkiye'de de kimi ağızlar *tütin* şeklinde kullanılmaktadır. Yön isimlerinde bariz bir şekil değişikliği görülmektedir (*tolkın - dalga / teriskey - kuzey / şığıs - doğu / ontüstik - güney*). *Aldı - ön / aral - ada / bağıt - yön* örneklerinde koyu bir şekil değişikliği vardır. *Şetel* (*Çet el / yabancı memleket*) - *yurtdışı* Türkçenin kimi ağızlarında hala kullanılmaktadır.

Örnek Kullanımlar:

Бесобада салынған үйлердің бәрі де *анатты* деп танылды (Besobada inşa edilen tüm evler *afetli* diye kabul edildi), *атмосфера* қабаты қалың (*Atmosferin* tabakaları kalındır), Қазақстанның басқа да өңірлерімен осы *бағытта* келіс-сөздер жүргізілуде (Kazakistan'ın başka da bölgeleriyle bu *yönde* anlaşmalar yapılmaktadır), Бұқтырманның оң жағында әлемге аян Алтай *бар* (Buktırmanın sağ tarafında dünyaca ünlü *Altay var*), еліміздің тарихи жолы жетпіс жылдан астам уақыт тарихи *батпаққа* батты (Memleketimizin tarihi yolu 70 yıldan fazla vakit tarihi *bataklığa* battı), Есеп дей ме, *жағрапия* дей ме, сен білмейсің ғой (Hesap mı diyor, *coğrafya* mı diyor, sen bilmiyorsun ki), *әәһһе желектің* алмайтын асуы, шықпайтын шыңы болмай тұрмақ! (Yeşil *tepe* geçilmeyen geçidi, çıkılmayan zirvesi yoktur), тәуелсіздік алғаннан бері *қарайғы* жылдарында қауіпсіздік саласы (Bağımsızlık aldıktan bu yana *doğru* yıllarda güvenlik alanında), Айдың күнінің аманында (Ауыл *güneşin* sağ saliminde), Жаңа туылған нәрестелер саны жағынан бірінші орында *Оңтүстік* Қазақстан облысы тұр (Yeni doğmuş çocukların sayısı açısından birinci sırada *Güney* Kazakistan bölgesi durmaktadır), Сырты *орманды*, қакбарлы заңғар тау (Dışı *ormanlı* kat kat yüksek dağ), *шетелдерден* таныс адамдар хат жазуда (*Yurtdışından* tanidik insanlar mektup yazmaktalar), *Шығыс* Қазақстан және Маңғыстау облыстарының әрқайсысында (*Doğu* Kazakistan ve Mangistau bölgelerinin her birinde), әуелі ұсынған рөлді өз *табиғатыммен* салыстырып көремін (Hanımının önerdiği rolü kendi *tabiatımla* karşılaştırıp göreceğim), Он екі мүшесі сау адамның өзі ақбас *толқындарын аспанға* (On iki organı sağlam adamın kendisi beyaz *dalgaların gökyüzüne*), Бәйбіше *теріскейдегі* кішкене есіктен ештеп шықты (İlk eşi *kuzeydeki* küçük kapıdan yavaşça çıktı), Ұлттық сана мен ұлттық намыс серік болса, жаңа *толқынның* (Milli değer ile milli namus yoldaş olsa, yeni *dalganın*), 37-нің сұрапыл сойқаны есті қазақтың *түбіне* жетті (1937. yılda olan katliam gözü açık Kazak'ın *dibine* ulaştı), Ауыл *түтін*, өзен күріл (Köy *duman*, su çıkan yer *gürül*).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada taranan eserlerden Evren, Dünya, Gökyüzü, Hava Olaylarıyla ilgili elde edilen toplam kelime sayısı 146'tır. Bunlardan 52'sinde ses, 83'ünde şekil değişiklikleri gerçekleşmiştir. 11 sözcüğün ie her iki dilde de aynı kullanılmaktadır.

Modern Kazakça ile Türkiye Türkçesi arasında ses ve şekil değişikliğinin yaygın olduğu tespit edilmiştir. Araştırma genelinde Türkçe ve Kazakça arasında kelimelerde görülen ses değişikliklerine sebep olan birçok harf (ses) değişikliği tespit edilmiştir.

Türkçedeki *y* sesinin yerine Kazakçada *j* sesinin kullanılması ses değişikliklerine neden olduğu gibi; *g > k, ş > s, c > g, d > t, i > u, ç > ş, v > b, b > m, h > g, i > l, c > j, h > l, t > d* konsonantları arasında da benzer şekilde teşekkül noktaları aynı olan seslerin birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmektedir. İstanbul Türkçesinin etkisiyle sedasız konsonantların yerine Türkiye Türkçesinde çoğunlukla sedalıların kullanıldığı anlaşılmıştır.

Arapçadan ve Farsçadan alıntılanan kimi sözcüklerdeki *f* konsonantları Türkçede değişime uğramadan kullanılırken, Kazakçada değişime uğrayarak *p* konsonantı ile karşılanmıştır.

Kazakistan'ın kimi yerlerinde kelimenin Kazakçası yerine Rusçalarının da kullanıldığı anlaşılmıştır. Özellikle Kazakçanın konuşma dilinde Rusçanın hala etkisinin devam etmekte olduğu anlaşılmaktadır.

Biçim değişikliği olan kelimelerde çoğunlukla eski Türkçe geleneğinin sürdürüldüğü görülmüştür. Konteks içerisinde şekil değişikliği olan kelimelerin anlaşılmasının zor olduğu görülmektedir.

Kazakça söz varlığı Türkçe söz varlığına göre çok daha kapsamlıdır. Kazak Türkçesinin söz varlığı çoğunlukla Türkçe kökenli (özellikle Eski Türkçe ve Kıpçak Türkçesi) sözcüklerden oluşmaktadır. Kazakçada ödünçleme sözcüklerin (Arapça-Farsça) Türkçeden daha az olduğunu belirtmek gerekir.

Kazakça ve Türkçe ödünçleme yaparken yabancı sözcükleri kendi fonetiklerine uydurmaya çalışmışlardır. Bu durum Türkçede daha koyu iken Kazakçada o kadar olmadığı anlaşılmıştır.

Bu eserlerden başka yayın organlarının da söz varlıkları tespit edilerek karşılaştırmaya tabi tutulabilir. Taranan eserlerin metin türlerine konu başlıklarına göre söz varlıkları üzerinde incelemeler yapılarak karşılaştırmaya konulabilir.

Kazakça ve Türkçenin söz varlıklarının karşılaştırılması örneğinden hareketle diğer lehçeler arasında da araştırmada kullanılan yöntem aracılığıyla benzer çalışmalar yapılabilir.

Eski Türkçeden Yeni Türkçeye yaşanan dilsel değişimlerin: a. *Dilin ses yapısında*, b. *Dilin şekil yapısında*, c. *Dilin kelime bilgisinde (söz varlığı)*, d. *Dilin cümle yapısında* gerçekleştiği düşünüldüğünde bu değişimler üzerinde yapılacak çalışmalar büyük değer ifade etmektedir. Söz varlığı karşılaştırması ile ilgili bu araştırma bu bakımdan önemlidir.

21. yüzyılda Kazakçanın Latin alfabesine geçiş çalışmalarını olumlu sonlandırması ile Kazakçanın söyleyiş şekline ters düşmeyecek bir yazı sisteminin ortaya konması güzel sonuçlar verebilir.

Türk dilinin ortaklaşa kullanılabileceği bir gramer oluşturulması konusunda çalışmalar yapılabilir. Türkçe söz varlığının ve gramer anlayışının, Kazakçanın söz varlığından ve gramercilik anlayışından alacağı ve Kazakçaya vereceği fikirler ve öğeler olabilir. Bu tip karşılaştırma çalışmaları neticesinde diller arasında alış verişin hızlanacağı umulmaktadır. Türkçenin Kazakçadan Eski Türkçeyi devam ettirmeye çalışmaları bakımından, alabileceği birçok unsur ve söz varlığı ögesi bulunmaktadır.

Gerek Kazakçanın gerekse Türkçenin söz varlığını zenginleştirmek ve yabancı unsurlardan arındırmak adına görevlendirilen kurumların ya da kişilerin büyük bir hassasiyetle görevlerini ifa etmeleri ve gelişen teknoloji ile ortaya çıkan yeni sözcüklerin alınması konusunda titiz bir çalışma içine girmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AHANOV, Kaken (2008). *Dil Biliminin Esasları* (Çeviren: Murat Ceritoğlu). Ankara: TDK Yay.
- ALİMOVA, Jyldyz (2011). *Türkiye Türkçesi Ağızları ile Kırgız Türkçesinin Söz Varlığı Açısından Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Lehçeleri Anabilim Dalı.
- ARSLANOĞLU, İbrahim (2016). *Bilimsel Yöntem ve Araştırma Teknikleri*. Ankara:Gazi Kitabevi.
- BASIMULLI, Qajım (1932). *Jaña Ärip Pen Jaña Emler Jäne Dıbıstarımızdın Jikteri*. Almatı.
- BİRAY, Nergis (2003). "Türkiye Türkçesi İle Kazak Türkçesindeki Cümlelerin Çeşitleri Bakımından Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.13, s.281-307.
- ERGİN, Muharrem (1998). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- HASIRCI, Sevil (2008). *Türkçenin Söz varlığı Açısından Gazetelerin İncelenmesi (Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dilbilim Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- KAYMAZ, Zeki (1991). *Eski Anadolu Türkçesinde Sayı Adları ve Kullanılışları*. TDAY Belleten. Ankara:TDK Yayınları.
- KOÇ, Kenan ve DOĞAN, Oğuz (2004). *Kazak Türkçesi Grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- MUSAOĞLU, Mehman (2004). "Avrasya Türkçelerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi", *Ankara Üniversitesi Tömer Dil Dergisi*, Haziran-Temmuz-Ağustos, s.53-81.
- ÖZŞAHİN, Murat (2011). *Başkurt Türkçesi Söz Varlığı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- RADLOFF, Wilhelm (1882). *Vergleichende Grammatik der nördlichen Türksprachen, I. Phonetik der nördlichen Türksprachen*. Leipzig.
- SEBÜKTEKİN, Hasan (1990). *Grundlagen Der Modernen Linguistik I*. Ankara: Gazi Büro Basımı.
- TAMİR, Ferhat (2003). "Türkiye Türkçesi Açısından Kazak Türkçesine Bir Bakış", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.13, s.321-324.
- TAMİR, Ferhat (2007). *Kazak Türkçesi*. Ahmet Bican Ercilasun (Ed.). *Türk Lehçeleri Grameri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YURTBAŞI, Metin (2017). "Türkiye'de 2000-2017 Döneminde Oluşan veya Yaygınlaşan Yeni Sözcükler (Neolojizmler)", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.40, s.491-562.
- YÜCEL, Fatma ve ERİŞEK, Özcan (2003). "Karşılaştırmalı Dilbilim ve Yabancı Dil Dersi", *Dil Dergisi*, S.118, s.30.
- VARDAR, Berke (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Abc Kitabevi.